

направлена на звільнення Закарпаття від іноземного поневолення, хоч шляхи звільнення, які він вибирав, не завжди були реальними в умовах тієї історичної епохи, в якій він жив і працював.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коломиец И.Г. Социально-экономические отношения и общественное движение в Закарпатье во второй половине XIX столетия. – Томск, 1962. – Т. II. – С. 429.
2. Федор П.С. Краткий очерк деятельности А.И. Добрянского. – Ужгород, 1926. – С. 5.
3. Торжество історичної справедливості. – Львів, 1968. – С. 233.
4. Аристов Ф.Ф. Карпато-русские писатели. – М., 1916. – Т. I. – С. 148.
5. Федор П.С. Названа праця. – С. 10.
6. Аристов Ф.Ф. Названа праця. – С. 149.
7. Лелекач М. Нові причинки до політичної діяльності Адольфа Добрянського // Науковий збірник товариства "Просвіта". – Ужгород, 1938. – Т. XIII–XIV. – С. 160–164.
8. Там же, с. 163–164.
9. Федор П.С. Названа праця. – С. 13.

Данилюк Д.Д.

ІВАН ДУЛІШКОВИЧ ЯК ІСТОРИК

Наукова спадщина закарпатських істориків першої половини XIX ст. вже проаналізована. Залишається не вивченою історіографія Закарпаття другої половини XIX ст., зокрема внесок у її розвиток І. Дулішковича. Дана розвідка є першою спробою заповнити цю прогалину.

Іван Дулішкович народився 14 листопада 1815 р. в с. Голятині Марамороської жупи (сьогодні Міжгірського району) у сім'ї священика¹. Після закінчення місцевої школи вчився в Ужгородській гімназії. Філософські науки вивчав у Кошицях, а богословські – в Ужгородській семінарії. Протягом багатьох років побував у верховинських селах Скотарське, Нижні і Верхні Ворота, а з 1869 р. у Чинадісіві біля Мукачева, де і помер 21 лютого 1883 р.²

І. Дулішкович розпочав свою діяльність в умовах існування Австро-Угорської дуалістичної імперії (з 1867 р.), коли угорський еле-

мент ставав домінуючим у всіх сферах суспільно-політичного життя, виступаючи інтересами інших народів. Тому його заслугою було не тільки відстоювання східного обряду при проведенні богослужінь, а й відродження національної свідомості русинів шляхом вивчення їх історії.

Прогресивна частина закарпатської інтелігенції всіляко сприяла здійсненню таких задумів. Особливу важливу роль відіграв О. Павлович, який навіть пообіцяв 100 гульденів тому, хто напише таку працю³. І. Дулішкович приступив до написання такого дослідження, що викликало жвавий інтерес і в галицьких вчених. Один із них, А. Петрушевич, писав: "Радуюсь тому, що Закарпатская Русь приступает к составлению истории Своего Отечества, способствовавшая к тому А.И. Павловичем"⁴. 5 грудня 1872 р. О. Павлович надіслав А. Петрушевичу окремі розділи майбутньої праці І. Дулішковича, а в листі писав, що автор "верный сын Угорской Руси, приходской священник в Чинадисе, намеряет издать свое сочинение "Исторические черты Угро-Русских". Покорнейше молю Вас, чтоб Ваше высокопреподобие изволило как знаток малостиво изречи свое мнение..."⁵.

Так, при матеріальній і моральній підтримці О. Павловича і А. Петрушевича у 70-х роках XIX ст. вийшла у світ тритомна праця І. Дулішковича "Исторические черты Угро-Русских"⁶. Автор не забув цю допомогу і у вступі до першого тому писав: "Должностью своею считаю объявити, что возможность печатания сего сочинения удалось идиболее вследствие поддержки Его. выск. преп. приходского Священника Свидницкого. Александра Павловича, мужа благородных чувств, народного писателя и поджигателя всего ведущего к просвещению народа нашего, далее вследствие и других мною много уважаемых лиц, давших предварительно денежное пособие"⁷.

І так, через 75 років після появи першої праці з історії Закарпаття – двотомника І. Базиловича і статті І. Орлая, вийшло у світ перше дослідження на "руській" мові.

Джерельна база та історіографія тритомника свідчать, що його автор добре був ознайомлений із найновішими досягненнями історичної науки. На основі даних візантійських і римських авторів він досліджує історію походження слов'ян і доводить їх автохтонність у Європі. Причому, він добре знав стан вивчення цієї проблеми і відмітив її дискусійний характер. Як справжній вчений, він однозначно став на бік тих вчених, котрі вважали слов'ян корінним населенням європейського континенту, а не нащадками скіфів і сарматів, які мовляв переселилися сюди у IV–V ст. Він справедливо зауважує, що таке переселення багатомільйонного народу, якби воно відбулося, мусило б

залишити по собі явні сліди. А якраз їх і немає. Він слушно зауважує, що "даже і переселеніє так великанских народов без звуку и шума, без значительного потрясения областей и не возможно, которое если бы было произошло, историки его тем более зазначили бы были чем явнее видим, что они описывали напады, походы, и бои келтов, маркоманов, гуннов, аваров и прочих менее численних народов"⁸.

Про автохтонність слов'ян свідчить і їх спосіб життя: "Слав'яне не род кочующий, но на земле власной постоянно обитающий, следует: что и пред V веком уже обитали тут в Европе, и то от незапамятных времен, ибо столь удивления достойное распространение их по Европе в этом коротком времени и немислимо даже"⁹. У своїх судженнях про автохтонність слов'ян І. Дулішкович цілком солідаризується із П. Шафариком і заключає цю тему таким висновком: "Славяне не вошли в Европу во первых только IV, V века и позже с Гунами, Аварами, Козарами, Чудами и прочими азиатскими племенами, но что искали, даже пред самым рождеством Христовым уже поселились здесь в Европе вместе с Траками, Келтами, Германами, Греками и прочими Индо-Европейскими народами"¹⁰.

У питанні про автохтонність слов'ян на території Європи І. Дулішкович посилається і на давньоруський літопис "Повість временних літ", вважаючи, як і багато відомих вчених-славістів, його авторитетним джерелом XII ст. Наприклад, чеський вчений – Л. Нідерле – назвав "Повість" "свідомством народження слов'ян". А автора "Повісті" Нестора І. Дулішкович назвав "уважаемым" і підкреслив, що він "рожденный славянин, писатель русской XII века, который составил сочинение свое из жерел домашних, преданий древних повестей и песней народных"¹¹. Закарпатський історик захищає честь і достоїнство давньоруського літописця від нападок німецьких істориків, зокрема Тунмана, які намагалися принизити роль "Повісті временних літ" як історичного джерела, що "будто бы Нестор был лишь Чернец, невежда да что письма его слышком баснями, анахронизмами и ошибками переполнены"¹².

Закарпатський вчений вже поділяв слов'ян на східних, західних і південних. При цьому зробив важливе пояснення, що східні слов'яни в свою чергу діляться на "великоруссов в северо-восточной России; на мало Руссов – в южной России; и бело Руссов – в западной части России". І тут же він вказав на етнічну приналежність закарпатських русинів саме до східних слов'ян¹³.

Тобто, у розумінні етнічної приналежності закарпатських русинів І. Дулішкович пішов значно далі від І. Орлая, Ю. Венеліна, О. Духновича, які відносили їх взагалі до "русского народа". Він не лише

підтримав А. Кралицького у питанні приналежності закарпатських русинів до українського народу, а й науково його обгрунтував. А називають їх в Угорщині "русские", на його думку, лише тому, що "выговор сей наиболее соответствует коренному слову "Русь"¹⁴.

На фоні давньої історії східних слов'ян І. Дулішкович визначає і "колыбельное место предков наших". Він веде дискусію з угорськими (Балайті, Бардоші), австрійськими (Г. Бідерман), галицькими (А. Петрушевич) дослідниками, які заселення території історичного Закарпаття датували не раніше X ст. Він не побоявся гостроти дискусії і відкрито поставив питання: "были ли Русские коренными обитателями, или первоначальными обитателями Угрии?" Перш ніж дати на нього відповідь, дослідник вказує, що потрібно розуміти під автохтонністю. Якщо за критерієм автохтонності брати наявність перших письмових відомостей, то такими будуть інші народи і "в этом случае Угрославских нельзя почитать коренными; так как в северо-восточной части Угрии в середине века V по ХР. Гуннов, Готов встречаем – VI века возле Готов, Генидов, Лангобардов и Аваров"¹⁵. Однак всі вони зникли з історичної арени. На зміну їм, відзначає автор, на постійне місце проживання "на почве нынешней Угрии" у VI ст. з'являються слов'яни, і категорично відкидає твердження І. Бідермана про те, що русини "з Мадярами вместе вошли были сюда".

Так само І. Дулішкович спростував твердження галицького історика А. Петрушевича, який "подобно толкам Бидермановым пишет, что в другой только половине X века из разных сторон Галиции начали в Угрию переселяться русские", а під русинами, про існування яких ще у IX ст. згадує угорський хроніст Анонім, треба розуміти "Ругія" – одне з німецьких племен¹⁶. Вчений ввів у науковий обіг багатий фактичний матеріал, почерпнутий із численних публікацій, збірників документів XVIII–XIX ст. німецьких літописів, зокрема згадку Зальцбургського єпископа Конрада XI про існування "Ruthenorum Marchiae", угорських хроністів Аноніма і С. Кезаї і робить переконливий висновок про те, що "предки наши и пред шестивием уже Мадяр повинны были тут обитати". Цим самим І. Дулішкович підтримав твердження своїх попередників І. Базилловича, А. Сірмаї, Дейчія, М. Лучкая, К. Мейсароша про автохтонність русинів Закарпаття. Цей висновок, зроблений на основі письмових джерел, вже в кінці XIX ст. був підтверджений даними археологічної науки, зокрема такого й представника як Т. Легоцького.

У другому томі висвітлюються проблеми історії Закарпаття XI–XVII ст. Одною з них є прихід на Закарпаття русько-литовського князя

Федора Корятовича. Ця подія була настільки значною, що про неї писали не тільки закарпатські, а й російські, угорські, польські історики.

І. Дулішкович не сумнівався в тому, що причиною втечі Ф. Корятовича були міжусобні війни. Він не бажав "ни дани давати, ни повинуваться стрыку Ольгерду... но боясь меча" залишив Поділля. Сталося так, що князь "с своими драгоценными вещами, как то: золотом, серебром и всем нужным тем, что только мог при бегстве взять с собой на путь"¹⁷ явився перед угорським королем Карлом Робертом. Звернувшись до нього, він обміняв Поділля на закарпатські землі "Dominia Munkacs et Makovicza".

Розбіжності серед вчених стосуються щодо датування цієї події. І. Дулішкович намагається встановити істину на основі матеріалів польських хронік М. Стрийковського, Я. Длугоша, праці німецького історика Й. Енгеля і М. Карамзіна, які датували прихід Ф. Корятовича на Закарпаття відповідно у 1335, 1338, 1352 і 1362 рр. Але він помиляється, коли стверджує, що це відбулося до 1363 р., бо тоді Поділля ще не було визволене з-під татарського гніту, а, отже, там не могли правити литовські князі. Однак вчений першоправильно заперечив твердження І. Базиловича, що нібито Ф. Корятович прибув на Закарпаття з "cum electo populo" ("вибраним народом") в кількості 40.000 душ. Справедливим є його зауваження, що з такою кількістю люду цілком можна було боронити Подільське володіння і "доминія Мункач состоящая из 300 воев не нуждалась в новых поселенцах"¹⁸. Як і І. Базилович він високо оцінює Ф. Корятовича як захисника національних інтересів русинів, який "жити желал не только в качестве управляющего князя; но и об общем благе труждающегося мужа"¹⁹.

Намагаючись привернути увагу громадськості до політичного безправ'я русинів у складі Угорщини в 70-х роках XIX ст., І. Дулішкович показує їх суспільний устрій у давнину. Кожний русин "от природы уже был свободен" – нагадує дослідник. І лише згодом угорські феодалі обмежують права місцевого населення.

Проналізувавши зміст королівських грамот, що регулювали відносини між центральною владою і місцевим населенням та законодавчу систему Угорщини в цілому, І. Дулішкович доходить висновку, що русини, поряд з іншими неугорськими народами, мали "особенное льготное положение, т.е. автономно, или же самоуправление в делах политических и правосудных". Був час, коли "Угро-русские союженники были под титулом "Ducatus Russorum Ruthenorum" должны были иметь и какое то самоуправление"²⁰. Вони мали власних чиновників-кенезів і крайників, які щороку вибиралися населенням. Цим самим

І. Дулішкович вказав на справедливість вимог закарпатської інтелігенції, зокрема О. Духновича і А. Добрянського, про надання русинам автономних прав у складі Австрійської імперії, як першого кроку на шляху їх об'єднання з одноплемінниками на Схід від Карпат.

Однак подальші заходи австрійського уряду, зокрема введення унії, привели до посилення "вероисповедных гонений", переходу на обряд латинський". В результаті цього багато забуло рідну мову, свою народність. Найлегше асиміляції піддавалося дворянство, яке "отлучилось от своего племени черни-да так не было кому уже настаивати для сохранения и дальнейшего автономии бывшей"²¹. Дворянство і великі землевласники заради збереження своїх привілеїв плазували перед німцями, йшли на службу до них і цим самим "отреклись от своей крови, роду, племени, своего племени народности". Важливим засобом у здійсненні асиміляторської політики було викорінення східного обряду в богослужінні, якого дотримувалися і самі угорці. Але він почав зникати після одруження короля Стефана I на Баварській принцесі Євелі, з якою в Угорщину прибуло багато "латинских законников". І. Дулішкович як і М. Лучкай вважав, що остаточного удару по східному обряду в Угорщині завдала навала монголо-татар у 1241 р., які "Церкви, монастыри разорили, города, веси сожгли"²².

У другому і третьому томах висвітлюється історія Мукачівської єпархії, діяльність єпископів, введення унії і боротьба проти спроб Черського єпископства "подчинить себе русских". Ця проблема з історії Закарпаття вже була всебічно висвітлена у працях І. Базиловича і М. Лучкай, про що зізнається і сам автор. Але його заслугою є те, що він зумів відтворити вплив релігійних відносин на розвиток культурно-освітнього життя краю. Окатоличення і латинізація загрожувала і всій Угорщині. Про це відкрито зізнався примас Угорщини Леопольд Колонич: "faciem Hungariam captivam, postea mendicam, - deinde Catholicam" ("Зроблю Угорщину спочатку полонянкою, - потім злищеною, - а після католицькою")²³. Для цього потрібні були кадри - священники латинського обряду і тому в Ягерському "семенниці" щорічно виділялося для русинів шість місць, але їм "итти не по вкусу было".

І. Дулішкович підкреслює, що важливу роль у розвитку освіти, вихованні священників у "руському дусі" відіграв мукачівський єпископ Е. Ольшавський (1743-1767). Йому "не по вкусу было это учреждение". Тому він "желал иметь своих воспитанников при руках в Мукачево из опасения, чтобы по латинским школам обучающаяся молодежь в последствии не повредила прадициам своим обычаям, понеже латинским семенницам не греческому обряду подобно посты хранятся, в од-

ном тільки віде причащаються, молитви короче наших совершаются, юноши к безбрачию приурочиваются"²⁴. Тобто, між Мукачівським Ягерським єпископствами велися змагання за вплив на молодь. З цієї метою Е. Ольшавський і приступив до будівництва в Мукачеві в 1744 р. богословської школи, навчання в якій велося на "руській" мові.

І. Дулішкович широко охарактеризував і діяльність І. Брадача (1767–1772) по досягненню канонізації (незалежності) Мукачівської єпархії. Він подає весь документ-протокол бесіди І. Брадача з Ягерським єпископом Естергазі. Свою вимогу І. Брадач обґрунтував тим, що канонізація єпархії сприятиме розвитку освіти, а вона – утвердженню унії, бо унія "не приобретається вложениями по тюрьмам"²⁵. На що Естергазі з почуттям зверхності відповів: "Вам в настоящее надо первее клясться предо мною, а лишь по истечении трех годов просити увольнение от самого Папы"²⁶. Таке "увольнение" папа Климентій XIV і дав у 1771 р. Зусилля мукачівських єпископів привели до канонізації єпархії, що було важливим фактором у зберженні закарпатських русинів як народу, і зміцненню їх зв'язків із братами на Сході.

Аналіз тритомника І. Дулішковица "Исторические черты Угро-Русских" свідчить про неабияку його значимість і належне місце в Закарпатській історіографії XIX ст. Це була перша праця із систематичним викладом історичного розвитку краю від найдавніших часів до початку XIX ст. Попри її наукову значимість, вона несла і велику громадянсько-політичну навантаженість, будила національну самосвідомість закарпатських русинів. Фактично вони навіть у другій половині XIX ст. не мали праці з історії свого краю. Дослідження І. Базиловича кінця XVIII ст., К. Мейсарауша 50-х і Г. Бідермана 60-х років були написані на латинській і німецькій мовах, а отже, залишилися майже недоступними для широких верств народу. А шеститомна "История карпатских русинів" М. Лучкая так і лежала в рукописі у сховищах єпархіального архіву.

Цілком справедливо, що попередні автори "по причине убожества печатались в немногих экземплярах" і ті ніколи не доходили навіть до вузького кола інтелігенції. Друкована продукція на сторінках газет і журналів приносила "радость и отраду разве только в самих авторах"²⁷.

Праця І. Дулішковица хоч і написана язичієм була більш доступною для народу. І головне, що вона вийшла у світ у період значного погіршення політичного становища закарпатців, коли повним ходом йшла денационалізаторська політика угорських і австрійських властей і всіляко душилися найменший прояв "руського" духу. Вони вживали всіляких заходів, щоб знешкодити найменшу можливість появи такого духу. Нові матеріали, опубліковані словацьким дослідником Павлом

Ганяком, свідчать про проведення властями у 1877 р. обшуку на квартирі декана в Чинадієві Івана Дулішковица з метою знайти в нього свої "виські" книги, привезені з України²⁸. Можна думати, що це був саме той історик Іван Дулішкович, якому ці книги були потрібні для написання своєї праці. Зазнавав він гоніння і з боку єпископа С. Панковича, який позбавив його на деякий час посади благочинного. Тому й не дивно, що друкування тритомника було пов'язане із великими труднощами, значними витратами самого автора. Не мало перешкод стояло і на шляху її розповсюдження. Один із сучасників у 1887 р. писав: "Се діло, на котре автор зробив немало довгу, спочиває на складі у рудняков його і розійшлося в вельми малом числі примірників"²⁹. Причиною такого становища було злиденне становище народу, загальної упадок патріотичного духу в інтелігенції, її зневіра в можливість вийти з лабет національного гніту.

Часопис "Листок" відмічав, що саме байдужість інтелігенції є причиною з причин духовної бідності. Один із авторів на підтвердження цього наводив долю книги І. Дулішковица. У 1886 р. він писав: "причиною сего худого положения есть равнодушие... Например, прекрасное предприятие Дулишковица и прочих с утратою и трудом изданное, или только в нескольких руках находится, или про холодность публики еще и днесь совсем не выпечатаны"³⁰. Тому автор сам зайнявся розповсюдженням праці. В цьому йому сприяв О. Павлович, при допомозі якого вона і була видана. У листі до одного з буковинських діячів, голови львівської філії товариства "Просвіта" Тита Реваковича О. Павлович у 1876 р. писав не лише про труднощі при розповсюдженні книги, а й про дружні, теплі взаємовідносини з її автором: "По желанию Вашему имею радость переслать сочинения "Исторические черты Угро-Русских" I и II-ю тетрадь нашего почтенного историка И. Дулишковица... очень скромный человек. Автор припослал на мои руки 20 примірников своего сочинения ради продажи, из которых посылаю 2 Вашему Благородию. Писатель тех строк уроженец Угорской Руси – священник 56 годов проживши – пред 40 годами кончил нормальные классы в Львове, после чего воспитывался в Угорщине... Мы часто сообщаемся письмом, любим да почитаем друг друга, и по силам нашим стараемся трудами нашими пользуети народу, родившему и питающему нас... мы сыны святой Руси, обнимаем ее сыновною любовью"³¹.

Однак, поява тритомної праці І. Дулішковица: "Исторические черты Угро-Русских" навіть в такій обстановці було неординарною подією в науковому житті Закарпаття. Вона отримала неоднозначну оцінку з боку дослідників історії краю. Наприклад, автор першої хрестоматії з історії Закарпаття Є. Сабов у 1893 р. відзначив, що "сво

сочинение отворило очи Угро-русским, они стали познавати сами себа". І він був недалеко від істини.

Діаметрально протилежну оцінку праці І. Дулішковича дає російський дослідник історії культури Закарпаття О. Петров. У статті "Старая вера" и уния в XVII-XVIII вв." в 1905 р. він без аналізу призначив: "Исторические черты Угро-Русских" есть в сущности изложение – не всегда толковое – и пересказ – не всегда умелый "Исторической Лучкая". Додано Дулішковичем сравнительно немного и не особенно важно"³². Навпаки, І. Дулішкович наголосив на найбільш важливому. Він вказав на автохтонність закарпатських русинів, заселення ними території історичного Закарпаття задовго до приходу угорських племен. А саме ця концепція не вписувалася у схему О. Петрова, згідно якої русини прийшли на дану територію не раніше XII ст. Звичайно, в тритомнику І. Дулішковича використано чимало матеріалу із праць І. Базиловича, М. Лучкая, чого він і не приховував. Але він, на відміну від них і навіть багатьох російських істориків, зробив і ряд самостійних і оригінальних висновків. Слушним, зокрема, є його зауваження про те, що "Сарматы не были славянами, и не могли быти предками нашими"³³. І. Дулішкович розкрив антинауковість спроб французького Гавяда довести, що нібито "Руснаки, рутени" имели происходить от галлских "guten". Так же само він доказав безпідставність ототожнення А. Петрушевичем "Руссов" із "Ругами" і заселення першими території Закарпаття після X ст. Крім того, І. Дулішкович ввів у науковий обіг матеріали з нових досліджень істориків К. Мейсароша, І. Бідермана і особливо відомого слависта П. Шафарика. Причому, виклад матеріалу часто носить полемічний характер. Накінець, у тритомнику дано цільну картину культурно-освітнього життя на Закарпатті. І лише через півстоліття появились праці такого характеру.

Всього цього не міг не замітити О. Петров, який, до речі, і сам вніс немало неясності в історичне минуле Закарпаття. Він навіть у 30-х роках ХХ ст. продовжував, наприклад, безпідставно твердити, що "Политическая история Карпаторуссов есть только иллюзия, только мираж", і "в этом народе не было магнатов". А якщо поодинокі і були, то це були на думку О. Петрова, "кратковременные пришельцы, интересы которых лежали вне Угрии"³⁴. Дослідження вчених 30-х років ХХ ст., зокрема М. Лелекача і О. Мицюка, довели цілковиту неспроможність таких тверджень О. Петрова.

Звичайно, І. Дулішкович обмежився дослідженнями досить вузького кола проблем (історії східних слов'ян, заселення ними території історичного Закарпаття, релігійних відносин та культурно-освітнього життя). Але поява і такої праці була значним кроком як на шляху

справжнього розвитку історичної науки в Закарпатті, так і в піднесенні національної самосвідомості закарпатських русинів. Подібну оцінку тритомнику "Исторические черты Угро-Русских" було дано і на сторінках "Листок". Один із авторів справедливо відмічав: "Нет сомнения, что без сего труда мы очень мало знали бы о своей минувшей. Книга его немножко тяжел и с трудом читается"³⁵. Саме цю значимість праці І. Дулішковича відмітив український історик В. Лукич. У 1887 р. він писав про неї: "се діло серйозне и оперте на жерелах историчних має добру ціль, а именно оповіданням повної історії угорсько-руського народу розбудити у земляків почуте народности"³⁶.

Звичайно, з позицій сучасності до праць І. Дулішковича можна поставити ряд претензій, але не слід применшувати їх місця у закарпатській історіографії ХІХ ст. Та він і сам зізнався, що "я все возможное сделал для представления достопочтенным читателям чего-то занимательного; и если все-таки мое намерение мне не удалось – то недостатки пусть исправлят опытнейшие"³⁷. Насправді, наукові здобутки І. Дулішковича на ниві історичної науки дають повну підставу вважати його до числа вчених, які цілком заслуговують на всенародну шану. Бо і він сам з високою повагою ставився до своїх попередників. Епіграфом до своєї праці взяв слова: "Русской братии усердно почитаемой Пам'ять предков своих". Не меншої поваги заслуговує і І. Дулішкович, дослідження якого сприяло ознайомленню широкого кола читачів з історією краю. Він підготував до друку і четвертий том "Исторических черт Угро-Русских", який, на жаль, вже не встиг видати. Та і зроблене ним збереже "Память его от рода и в род!"³⁸

ЛІТЕРАТУРА

1. Церковний місяцослов на 1894 г.
2. Там же.
3. Слово. – 1870.
4. Пагиря В. Історик Іван Дулішкович // Карпатський край. – 1991. – 24 вересня.
5. Там же.
6. Дулішкович Іоанн. Исторические черты Угро-Русских. – Тетрадь І. – Унгар, 1874. – 133 с.; Тетрадь ІІ. – Унгар, 1875. – 140 с.; Тетрадь ІІІ. – Унгар, 1877. – 234 с. (Цалі – ИЧУР).
7. Дулішкович І. ИЧУР. – Тетрадь І. – Предисловие.
8. Там же. – С. 5.
9. Там же.
10. Там же. – С. 13.

11. Там же. – С. 13.
12. Там же. – С. 37.
13. Там же.
14. Там же. – С. 64.
15. Там же. – С. 89.
16. Див.: Петрушевич А. О паннонских ругах или псевдорусах // Научный сборник Галицко-Русской Матицы. – Львов, 1865. – С. 120–134.
17. Дулишкович И. ИЧУР. – Тетрадь II. – С. 7.
18. Там же. – С. 10.
19. Там же. – С. 11.
20. Там же. – С. 17.
21. Там же. – С. 25.
22. Там же. – С. 51.
23. Дулишкович И. ИЧУР. – Тетрадь III. – С. 26.
24. Там же. – С. 222.
25. Там же. – С. 208.
26. Там же. – С. 210.
27. Листок. – 1893. – № 18. – С. 209.
28. Гапак Павло. Зв'язки Михайла Драгоманова з інтелігенцією Закарпаття // Дукля. – 1991. – № 3–4. – С. 43.
29. Лукич В. Угорська Русь. – Львів, 1887. – С. 22.
30. Листок. – 1886. – № 14. – С. 145.
31. Шлепецький А. Лист О. Павловича до Тита Реваковича // Дукля. – 1984. – № 5. – С. 275.
32. Новый сборник статей по славяноведению. – СПб., 1905. – С. 203.
33. Дулишкович И. ИЧУР. – Тетрадь I. – С. 52.
34. Петров А. Древнейшие грамоты по истории карпато-русской церкви и иерархии 1391–1498 г. – Прага, 1930. – С. XI.
35. Лукич Василь. Угорська Русь. – Львів, 1887. – С. 22.
36. Дулишкович И. ИЧУР. – Тетрадь I. – Предисловие.
37. Листок. – 1893. – № 2. – С. 19.
38. Там же.

Брецко Ф.Ф.

ДО ІСТОРІЇ ВІДКРИТТЯ НА ЗАКАРПАТТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У літописі боротьби трудящих краю є сторінки, які мають свою власну історію. Зокрема, відкриття в нашому краї вищого учбового закладу. Звичайно, тема ця добре висвітлена в історичній науці. Та автор доповнює її зміст, виходячи з нововиявлених архівних документів.

В умовах іноземного поневолення, зберігаючи самобутню культуру, мову і звичаї, трудящі Закарпаття мріяли про свій вищий навчальний заклад, де б діти простого народу могли здобути освіту. Однак минули роки, століття, а мрія ця не збувалася. Відсутність в області вищого навчального закладу змушувала багатьох наших земляків покидати рідний край, емігрувати в Росію. Багато з них вчилися і працювали в Петербурзькому, Московському, Харківському та Львівському університетах, ставали згодом відомими професорами і почесними членами Російської академії наук. В їх числі перший ректор Петербурзького університету М.А. Балудянський, вчений-славіст Ю.І. Венелін-Гуца, філософ П.Д. Лодій, медик І.С. Ордай, який став почесним членом Російської академії наук, А.І. Дудрович – ректором Харківського університету. Велика частина наших земляків залишили свій слід, навчаючись у тогочасних вищих навчальних закладах Західної Європи, зокрема, у Будапешті, Празі, Кракові, Відні, Парижі, Братиславі і т.д.

З 40-х років XIX століття передова громадськість нашого краю висувала різні проєкти створення власного університету. Так, 7 червня 1848 року Перший Слов'янський з'їзд у Празі прийняв резолюцію, щоб "... русини угорські із словаками... могли собі заснувати народні школи, як початкові, так і реальні, горожанські, богословські і учительські семінарії, потім інститути вищі, іменно – гімназії, ліцеї, академії, політехнічну школу і університет. Мова повинна бути слов'янською, русинською і свобода навчання та виховання національного дозволено"¹.

Через рік 13 жовтня 1849 року, група закарпатських діячів культури на чолі з А. Добрянським ставила у Відні питання про організацію в Ужгороді юридичної академії. У меморандумі, написаному А. Добрянським, говорилося: "... Заведення руської (рідної мови – автор) бесіди в школах і урядах, заснування гімназій, заложення академії в Ужгороді державною підпорою, устроєння рівночасно університету у